

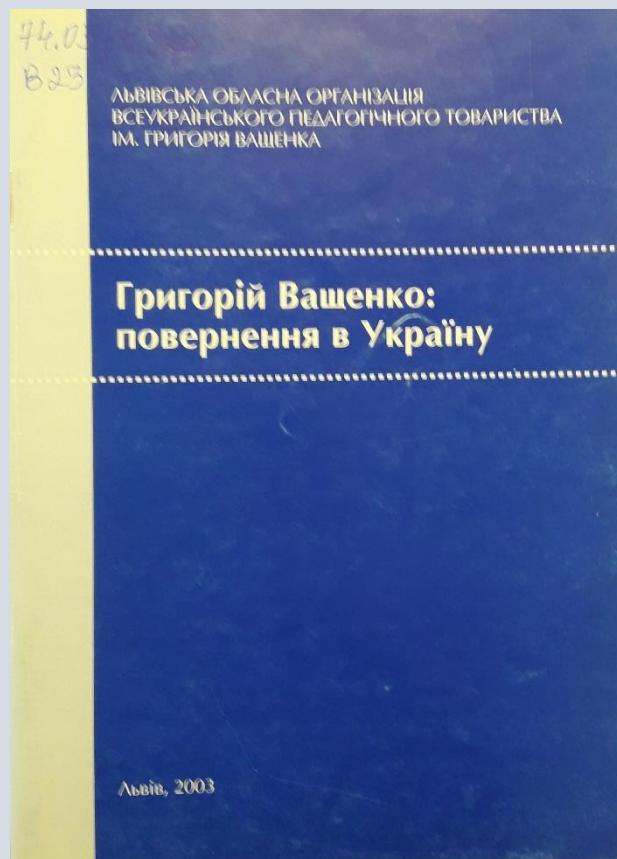
Григорій

Ващенко –

**одна з найяскравіших постатей
у багатомітній історії
української педагогіки**

23 квітня -145 років від дня народження

Уривки з книги.

Григорій Ващенко: повернення в Україну / О. Гентош, А. Погрібний, О. Вишневський. – Львів: Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Григорія Ващенка, 2003. –59 с.

Повернення Григорія Ващенка – вченого і педагога

Серед імен непересічних українців-патріотів, закинутих долею на чужину, що їх старанно замовчувала радянська система, але які проте все життя невтомно працювали для майбутнього своєї Батьківщини, чільне місце належить Григорію Ващенкові, видатному українському педагогові, письменникові, Українцеві з великої букви.

Він залишив багату педагогічну спадщину, його перу належить понад 60 праць з педагогіки, психології, філософії, соціології. Праці вченого спонукають до роздумів над тим, якою повинна бути наша освіта, виховання, загалом наша педагогіка.

Життєвий шлях Григорія Ващенка був нелегким. Народився 23.04. 1878 року в с. Богданівка, Полтавської губернії, в сім'ї нащадка українських козаків. Мати хотіла бачити сина священиком, тому він навчався спочатку у Роменській духовній школі, потім у Полтавській духовній семінарії, яку закінчив у 1898 році. Згодом, у 1903 році, закінчив Московську духовну академію, але на священика не висвятився. Натомість усе свої життя віддав науці, педагогічній праці, літературній творчості.

В 1903-1916 роках учителював у різних школах та гімназіях Російської імперії, а також у Грузії. В цей час написав низку художніх творів, виданих у двох збірках у 1907

і 1912 рр., куди ввійшли, зокрема, драми «Пісня у кайданах» та «Сліпий», повість «До ґрунту», оповідання «Німий», «Самотній», «Феєрія» та ін.

У час визвольних змагань за державну незалежність (1917-1920) Г. Ващенко свій педагогічний досвід та наукові здобутки поставив на службу молодій Українській державі. Вже у 1918 році він обіймає посаду доцента в Полтавському університеті. Він мав здатність помічати талант і підтримати його. Він був свідомим українцем, пропагував національні ідеї серед молоді. В 1919 році його як українського націоналіста почергово арештовували то денікінці, то червоноармійці.

В ті роки він організовує курси, школи та гімназії для підготовки вчителів української мови для народних шкіл. В 1921 році одну із таких учительських гімназій організував Г. Ващенко у с. Білики, Кобеляцького повіту на Полтавщині, директором якої він був до 1923 року.

Про цю гімназію з особливою теплотою згадувала його колишня студентка Марія Шевченко (1903-1998), яка закінчила училище у 1923 році і яка довгі роки вчителювала у Львові. Членам Львівського педагогічного товариства ім. Ващенка вона розповідала багато цікавого про свого вчителя, його родину та школу в Біликах. Як згадувала п. Марія, у школі був сильний хоровий колектив (понад 80 осіб), аматорський драматичний гурток. Самодіяльні актори з Білик ставили вистави «Наталка-Полтавка», «Запорожець за Дунаєм» та ін. Григорій Ващенко мав природний дар відчувати у людині талант, допомагав його розвинути, а також залучав здібну сільську молодь до літературної творчості. Про свого вчителя п. Мрія зберігала найтепліші спогади до останніх днів свого життя.

У 1924 році Г. Ващенко з родиною (дружина -- Оксана Іванівна, дві доньки – Наталка і Оксана) переїхали до Полтави. З 1925 року Г. Ващенко працює професором і завідувачем катедри Полтавського інституту народної освіти, крім цього, також інститутською лабораторією соціального виховання. У 1928 р. у Харкові побачила світ праця Г. Ващенка «Загальні методи навчання». В цей час він перебуває під пильним наглядом енкаведистів , а наприкінці 1933 року, після усунення М. Скрипника з посади наркома освіти України, був увільнений з роботи як «буржуазний націоналіст». Щоб уникнути арешту, виїжджає за межі України, і з 1936 до 1940 року працює у Сталінградському інституті.

У 1940 році Ващенка знову запросили до Полтавського педінституту на посаду завідувача катедри педагогіки. В період німецької окупації перебував з родиною у Полтаві, працював головним редактором газети «Голос Полтавщини». З наближенням радянських військ виїхав до Києва, а далі – до Німеччини.

Еміграційний період життя вченого був виповнений науковою і педагогічною працею. З 1945 року він став професором педагогіки в Українському Вільному Університеті, а з 1946 року почав викладати педагогіку і психологію ще і в Українській Богословській Академії у Мюнхені, ректором якої був обраний у 1049 році. В цьому німецькому місті він знайшов спочинок 2 травня 1967 року. В еміграції Г. Ващенко написав основні свої праці з педагогіки, психології, соціології, філософії.

**Оксана Гентош, голова Львівської обласної організації
Всеукраїнського педагогічного товариства ім. Г. Ващенка**

Система цінностей і зміст виховання

уривки з матеріалів Омеляна Вишневського «Григорій Ващенко на тлі актуальних завдань сучасної української педагогіки. (Етюди до системного аналізу)

Серцевиною будь-якої системи виховання є його зміст. Він завжди дуже адекватно відбиває потреби та світогляд суспільства і ґрунтується на прийнятій ним системі цінностей. Сам процес виховання є ніщо інше, як введення дитини у відповідну систему. І ніщо так не заважає його успіху, як «розмитість» у трактуванні цінностей.

Концепція ціннісного підходу до теорії виховання у Г. Ващенка спеціально не розглядалася. Але імпліцитно сама система цінностей у його працях присутня, власне, в структурі змісту виховання, як його він розумів і чистоті якого приділяв так багато уваги. Йдеться найперше про поняття ідеалу українського виховання, у деталях, у деталях ним розкриті і в ряді праць висвітлені.

К відомо, цей ідеал втілюється у формулі «Бог і Україна» (див. «**Виховний ідеал**»). Зміст цих понять репрезентує вершину піраміди цінностей виховання. Бог є Абсолют, а водночас джерело моралі і Головний Моральний Авторитет. Він єдиний для всіх людей, і цим визначаються вселюдський характер моралі та вселюдські моральні обов'язки людини. Поняття України репрезентується як згусток найперше цих цінностей (ідеалів, понять і норм), які впливають з обов'язків людини щодо свого народу і своєї Вітчизни.

Формула «служіння Богові і Україні» у системі поглядів Г. Ващенка на зміст виховання відіграє ключову роль.. По-перше, вона вказує на ідеальну природу цінностей, які засвоюються людиною найперше з допомогою віри. Бо ідеали і віра завжди йдуть у єдності, не існують окремо. По-друге, ідеал служіння Богові й Україні вказує на ієрархізм системи. Бог і мораль, що від Нього, -- це те, з чого починається людина. Батьківщина – це, що є другим після Бога. Місце цих понять у свідомості людини чітко визначене. Водночас обидва вони, ці поняття, у системі розташовані над іншими ярусами піраміди цінностей і надають їм свого «звучання».

Нижні яруси піраміди цінностей теж виразно простежуються у поглядах Г. Ващенка – коли йдеться про самовизначення людини у різних інших сферах її життєдіяльності: *людина в громадському житті, людина в родині, індивідуальна людина, людина і природа*. Кожній із цих сфер педагог у своїй творчості приділяє належну увагу. Громадянському (демократичному) вихованню присвячено спеціальну працю «Свобода людини як філософічно-педагогічна та політична проблема», а також розділ у другій частині «Виховання волі і характеру» під заголовком «Соціалізм і індивідуалізм у світлі християнства». Про виховання родинності йдеться у цілій низці його праць, частина яких включена і до четвертого тому та до другої частини «Виховання волі і характеру». Стосовно окремої людини – він розробляє теорію виховання характеру. Ставлення людини до природи, найперше до власного тіла, розкрито у його праці «Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру».

... Якщо відштовхуватися від його трактування формули «Бог і Україна» (ідеальна природа, ієрархізм тощо) і в його розвиток вийти на системно-ціннісний підхід до змісту виховання, то проблему його структури вдається вирішити цілком конкретно.

Людині потрібні не всякі «виховання», які кому спадуть на думку. Вона має визначену потребу у засвоєнні тих цінностей (ідей, понять, норм), які на різних рівнях регулювали б її стосунки з зовнішнім (соціальним і природним) середовищем та відповідали б послідовності її природного становлення – її дорогу сходинками духу: від абсолютного окремої егоїзму новонародженої дитини, через її самоподолання в ім'я родинного, громадського, національно-державного і вселюдського життя. Якщо до цього додати ще сферу ставлення людини до природи, то, таким чином, цих сфер нараховується шість. Виховання людини на цінностях для життя саме в них і дає підстави конкретно визначити аспекти його змісту. До них належатимуть : **моральність** (сфера вселюдського життя), **громадянськість** (демократизм), (сфера цивільних стосунків), **родинність** (сфера стосунків між членами сім'), **характерність** (сфера індивідуального життя) і **природосвідомість** (ставлення людини до природи – власної і природи довкілля). Все решта – зайве і належить до числа інформативного поля, або є штучно роздутим елементом котроїсь із груп цінностей названих сфер.

У пошуках методичного інструментарію

...утвердження демократичних основ життя суспільства, наявність у ньому творчих, ринкових орієнтацій зумовлюють посилення уваги до дитини, її індивідуальних особливостей і потреб. А це (якщо демократія не сприймається як пусте гасло) зумовлює потребу застосування різних форм самостійної діяльності учнів на уроці, збільшення питомої ваги навчальних задач та інтелектуальної праці у процесі їх вирішення – коли дитина сама розв'язує навчальну задачу або робить це в парі з іншим учнем, а не вчителя, запам'ятовування інформації займає тут другорядне місце.

Погляд Г. Ващенка в цій ділянці висвітлений у його книзі **«Загальні методи навчання»**. Читач, який вдумливо сприймає зміст цієї праці, неминуче прийде до двох суттєвих висновків: а) Г. Ващенко – прихильник таких форм і методів навчання, які передбачають самостійну творчу діяльність учнів і б) причиною заборони і вилучення з обігу цієї книги в 30-ті роки були не тільки ідеологічні незгоди автора з режимом, але й те, що запропоновані ним методи навчання вже тоді вели до становлення людини самостійної, творчої, характерної. А саме така людина й могла опинитися в опозиції до комуністичної влади.

Значно більшої уваги тут потребують погляди Г. Ващенка на *процес виховання*, а відтак і на вибір виховного інструментарію – бодай тому, що відповідні думки та ідеї не акумульовані в якісь окремі праці. Загальний же аналіз спадщини педагога дає підстави виділити в тій сфері щонайменше кілька вельми суттєвих для нашої сучасної педагогіки моментів.

По-перше, Г. Ващенко однозначно заперечує авторитарність як у родинному, так і в громадському вихованні. «На ґрунті насильства, -- пише він, -- не може розвиватись ні любов, ні краса, ні добро. Бо все це вияв свобідної волі людини, як образу і породи Божої». («Свобода людини...»). Але тут педагог не виявляє себе і прихильником так званого «вільного виховання». Неодноразово повертаючись до цієї проблеми Г.

Ващенко знову ж таки відстоює *золоту середину*, радить поєднувати в одне ціле процес виховання і процес самовиховання. Цей підхід він, однак, уточнює, розглядаючи виховання – самовиховання крізь призму віку дитини: «чим молодший останній (вихованець – О.В.), тим більшу роль у формуванні його особистості має виховання і меншу роль самовиховання...» Головним же в цьому підході є не протиставлення зусиль двох суб'єктів виховання, а *поєднання їх волі* – в душі партнерства.

По-друге, виходячи зі своїх поглядів на роль духовного і віри у процесі сприймання світу і самостворення особистості Г. Ващенко, з одного боку, органічним елементом цього процесу вважає виховання релігійне, а з другого – до методів зараховує ті, що мають містичну природу (молитва, участь у релігійних відправах та громадських духовних акціях тощо). До таких методів виховання він зараховує також християнську добродійність, християнську жертвовність тощо («Мораль християнська...»).

По-третє, Г. Ващенко, йдучи за К. Ушинським, послідовно впроваджує вимогу врахування у вихованні етнопсихологічних особливостей дитини. Це – цілком чужа для колишньої комуністичної педагогіки ділянка, що передбачає вивчення і об'єктивну оцінку особливостей українського національного характеру та врахування цих даних з метою його корекції через виховання окремої людини. Вважається, що позитивні риси нашого характеру треба зміцнювати і розвивати, а вияв негативних – послаблювати («Виховний ідеал»).

По-четверте, в цілому ряді своїх праць Г. Ващенко категорично відкидає тезу. Що християнство начебто «ослаблює людину», постійно спонукає її «Підставляючи другу щоку». На його погляд, характер людини має поєднувати в собі і силу та підприємливість, і християнський світогляд. Вона мусить бути життєво активною, але ця активність повинна мати моральну ціну, бути націленою на добро. І навіть більше – добро покликано активно діяти через людину, воно повинно перемагати й утверджуватися, спираючись на її волю й розум.

Нарешті, по-п'яте, Г. Ващенко неодноразово застерігає проти тенденції «зводити виховання лише до розвитку», тобто виступає проти недооцінки специфічно виховних зусиль сім'ї, школи. Громадськості. Ця тенденція, як відомо, характерна для прагматичної педагогіки, зокрема, в США.

Згадані вище погляди Г. Ващенка на процес виховання позначаються з одного боку, на трактуванні функції виховника, а з другого, -- на відборі та оцінці методів і чинників виховання. Своє розуміння ролі виховника він виводить теж із теорії «золотої середини»: виховник «спрямовує розвиток молодої людини до певної мети», тим часом як вихованець «не тільки сприймає вплив виховника, а й сам відповідно до його вказівок активно діє на свої психічні і психічні властивості» («Свобода людини...»).

Право вибору і право власної участі дитини у своєму вихованні впливає також з філософії християнства: Бог поклав на людину обов'язок вибору, бо якби цього вона була позбавлена, то в такому разі все зло на землі залежало б від самого Бога, а відтак втрачав би сенс подвиг Христа – рятувати від гріха можна лише людину, яка могла гріх не робити.

Визнання за дитиною права на автономію самостворення веде до переоцінки всієї стратегії виховання: застосовувані методи спрямовуються не стільки на заборони й покарання, скільки на розвиток у дитини самостійності моральних рішень, ініціативи, здатності до самооцінки, на розвиток сумління і підтримку доброго в людині («Свобода людини...»).

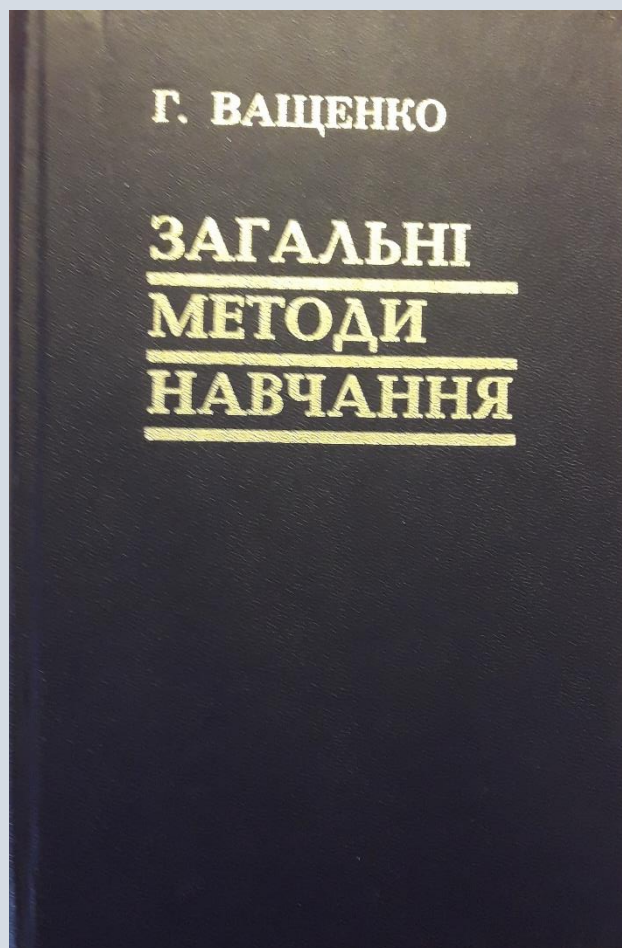
У творчості Г. Ващенка помітна велика увага як до чинників, так і інститутів виховання. До них він відносить родину, дитсадок, школу, Церкву, мистецтво, працю, громадські організації, рідну мову, краєзнавство (батьківщинознавство), засоби масової інформації. Всі вони є носіями та трансформаторами цінностей суспільства і вихованець самостійно поза волею і увагою виховника взаємодіє з ними: сприймає, аналізує, дає їм моральну оцінку (виходячи з власного досвіду, своєї віри та запозичуючи й чужі погляди) і цим самим утверджує або заперечує щось у своєму власному світосприйманні. Цей процес займає у житті вільної людини чи не головне місце, значно більше, ніж часом ми думаємо, покладаючись на вплив родини і школи. І, власне, тому велика увага Г. Ващенка до них є цілком виправданою, а звідси і зрозуміло є його звичка говорити про «виховання мистецтвом», «виховання працею», «виховна роля літератури», «виховна роля релігії», тощо і дещо рідше говорити про «естетичне виховання» чи «трудове виховання».

У ряді праць Г. Ващенко наголошує на виховній функції українознавства («Проект...» та ін.), яке в 20-ті роки було предметом уваги вчителів, а особливо мови. Як і К. Ушинський, О. Потєбня, Б. Грінченко, педагог вважав, що рідна мова сприяє інтелектуальному розвитку дитини, натомість намагання «одягати свою думку в чужий одяг» завжди складає певні психологічні труднощі і цей процес сповільнює. На його думку, українець повинен домагатися «органічного володіння» рідною мовою. «Коли народ губить свою мову, він розкладається», -- пише Г. Ващенко.

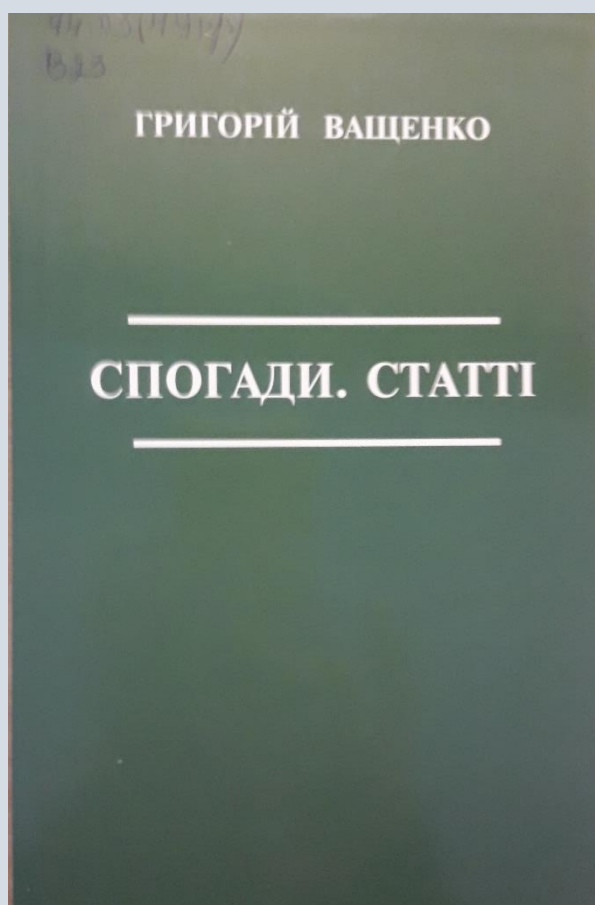
Спадщина Г. Ващенка ще чекає свого глибинного і системного вивчення. Потреба в ньому зростатиме залежно від темпів нашого духовного, національного і демократичного поступу. Як уже про те мовилося, значущість цього педагога полягає у тому, що він, як ніхто інший у ХХ ст., увібрав у себе багатовікову українську педагогіку, оберігав її і розвивав далі. І власне у цьому сенсі можемо стверджувати, що його педагогічна спадщина містить у собі цілісну систему поглядів на освіту й виховання молоді. Відтак освоєння цієї спадщини означає повернення нашої педагогіки до самої себе, до втраченої ідентичності, природної рівноваги і гармонії, а відтак і до єдності з власною традицією та зі світовою педагогічною думкою.

Омелян Вишневецький
професор Дрогобицького
педагогічного університету ім. Івана Франка

***До уваги читача книги Григорія Ващенко, які
зберігаються в бібліотеці ОІППО***

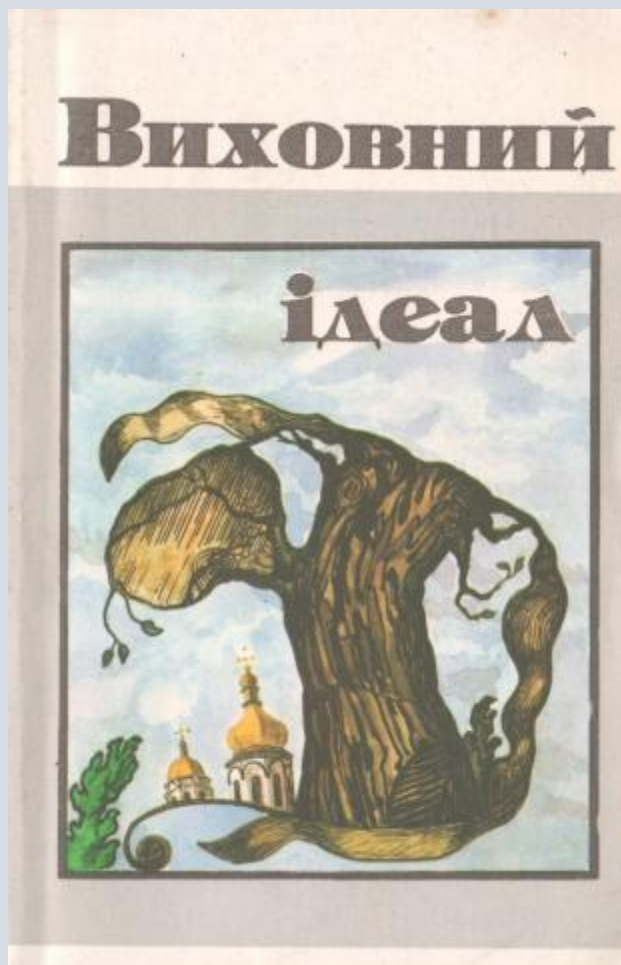

**Ващенко Г. Загальні методи навчання: підручник для педагогів /
Григорій Ващенко. – К.: Воєнне видавництво «Варта», 1997. –410 с.: 1
портр. –(Всеукраїнське Педагогічне Товариство ім. Григорія Ващенко)**

Ващенко Г. Спогади. Статті / Г. Ващенко; упоряд. А. Погрібний; ред. коллег.: О. Вишневецький, В. Герасименко, О. Коваль, О. Коноваленко, П. Кононенко, А. Погрібний. – К. : Школяр, 2006. – 464 с.

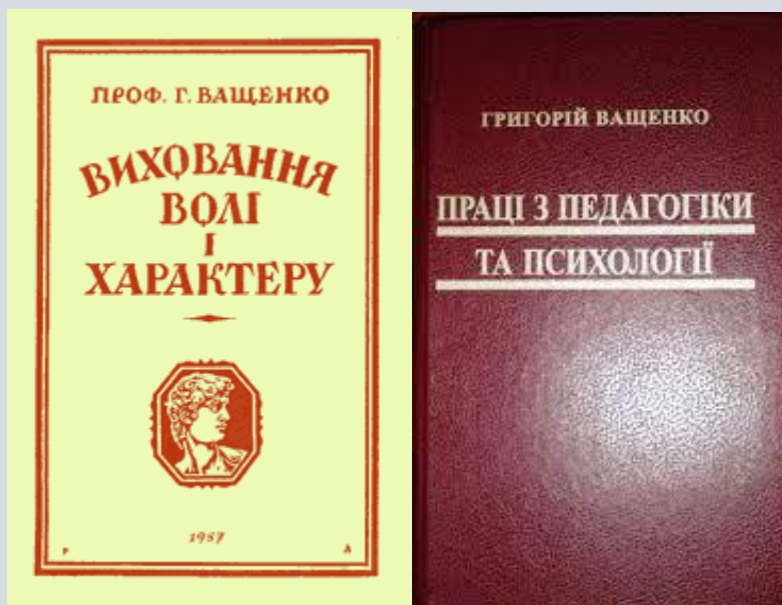
У книзі вміщено спогади видатного українського педагога Григорія Ващенка переважно з часів намагань розбудувати українську освіту і національне виховання в умовах доби визвольних змагань (1917-1920, а також публіцистичні статті, написані у 50-х роках.

Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко; авт. передм. О. Коваль: худож. оформ. В. Дерябин. – третє видання. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. –190 с.

Книга адресована педагогічним кадрам України, є першою з серії праць видатного українського вченого, педагога, психолога, професора Г. Ващенка. На її сторінках автор проекту «Система освіти в самостійній Україні» та інших досліджень з проблем виховання молоді будує виховний ідеал, що відповідає психічним та природним властивостям української людини. Книга побачила світ двічі у Німеччині і в Бельгії, тепер є і в Україні. Адресована вчителям, учням, студентам всім не байдужим.

Інші книги Григорія Ващенко можна знайти на просторах інтернету та в бібліотеках України

Бібліотека ОІППО

квітень 2023 р.